

Joseph Heath & Andrew Potter

Mitul contraculturii

Rebelii, consumul și capitalismul

Traducere de

Dan Flonta și Bedros Horasangian

Redactor: Lucian Pricop
Coperta: Cristian Lupeanu
Tehnoredactor: Olga Machin

Copyright © 2005 by Joseph Heath and Andrew Potter. Published by arrangement with Harper Collins Ltd, Toronto, Ontario, Canada.

Toate drepturile asupra acestei versiuni aparțin Editurii Comunicare.ro, 2011.

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: (01) 313 5895
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HEATH, JOSEPH

Mitul contraculturii. Rebelii, consumul și capitalismul / Heath

Joseph, Potter Andrew; trad.: Dan Flonta, Bedros Horasangian. –

București: Comunicare.ro, 2011

ISBN 978-973-711-290-3

I. Potter, Andrew

7.036
008

Cuprins

Mulțumiri / 7

Introducere / 9

PARTEA I

1. Nașterea contraculturii / 19

Cine l-a ucis pe Kurt Cobain? Fetișismul mărfii și hegemonia culturală. Fascismul și dezvoltarea societății de masă. Ecurile Auschwitz-ului. Spălarea creierului. Experimentele lui Milgram. Conformismul drept rău social. Corespondență din Pleasantville. Tehnocrația. Teoria cooptării. Cultura ca un sistem de control total.

2. Freud merge în California / 36

Psihologia populară și Sinele neînfrânat. Modelul „oalei sub presiune”. Civilizația și neajunsurile ei. Istoria bunelor maniere. Marea sinteză a lui Herbert Marcuse. *American Beauty*. Determinismul cultural. Lărgirea conștiinței și cultura drogurilor.

3. A fi normal / 57

De ce avem nevoie de reguli? Anarhismul ca platformă politică. Dilema prizonierului. Abateri și opoziție. Freud versus Hobbes. Violența ca o problemă de profunzime ori de suprafață. *Dr. Strangelove* și cursa înarmării. Regulile și viața cotidiană. Aplicarea normelor și păcatul cardinal al contraculturii.

4. Mă urăsc și vreau să cumpăr / 81

Banii nu pot cumpăra fericirea. Baudrillard, consumerismul și „problema” supraproduției. Publicitatea ca inoculare a dorinței. Legea lui Say. Consumul competitiv. Diagnosticul lui Thorstein Veblen. Bunurile poziționale. Bourdieu despre distincție și judecată estetică. Revolta ca sursă a distincției. Nașterea consumatorului rebel.

5. Revolta extremă / 109

Manifestul Unabomber. Romanțarea criminalității. Liceul Columbine și „cultura fricii”. Mitul bolii mintale. Atacul asupra raționalității. The Disinformation Company. Un stil atât de extrem, încât să nu devină niciodată popular. *Downshifting*. Viața simplă și paradoxul antimaterialismului.

PARTEA a II-a

6. Uniforme și uniformitate / 129

Viitorul din *Star Trek*. Limbajul hainelor. Uniforma totală. Vanitatea apartenenței. Costumul de flanel gri. Moda și contracultura antreprenorială. „Deșcolarizarea” societății și uniforme școlare. Înțelegerea greșită a brandurilor.

7. De la căutarea statusului la goana după „cool” / 149

Cool esențialist și „cool fascismo”. Hip versus conformist. Clasa și statutul social. Conflictul dintre valorile burgheze și valorile boeme. Declinul prestigiului și ascensiunea „joburilor cool”. Noua economie a spațiului. Consumatorul manciurian. *Advertising: the Uneasy Persuasion*. Brandingul. Individualitatea amenințată. Marketingul viral. Câteva recomandări practice.

8. Coca-colonizarea / 175

Levittown și suburbia modernă. Beneficiile standardizării. Piețe în care „câștigătorul ia totul”. Economia de scară și preferințele consumatorilor. Francizele și mcdonaldizarea. „Omul haotic” ca ideal al contraculturii. Americanizarea. Globalizarea și diversitatea uniformă. „Imperiul”.

9. Mulțumesc, India / 198

Căutarea Celuilalt. Fantezie și exotism. Simplitatea voluntară. Zen și sinteza Est-Vest. Peștișori aurii și supă de înotătoare de rechin. Amerindieni postmoderni. Călători și turiști. „Fața” și „spatele”. Escapism competitiv. *The Beach*. Medicina alternativă.

10. Nava spațială Pământ / 224

Acțiunea „Masa Critică”. Dominația tehnicii. *Small is Beautiful* și tehnologia adecvată. Libertarianismul virtual și spam-ul. Hârtie sau plastic? „Mănâncă încet”. Ecologia profundă și ecologia superficială. *Matrix* revine. Ecologia superficială și externalitățile negative.

Concluzii / 249

Postfață / 262

Note / 274

Despre autori / 285

1. Nașterea contraculturii

În dimineața zilei de 8 aprilie 1994, electricianul a venit să instaleze un nou sistem de securitate la o casă de lux cu vedere spre Lacul Washington, situată chiar la nord de Seattle. În seră l-a găsit pe proprietarul vilei, Kurt Cobain, zăcând mort într-o baltă de sânge. Cobain luase o supradoză letală de heroină, dar, pentru a nu rata cumva, a hotărât să termine treaba zburându-și partea stânga a capului cu un Remington 20...

Când s-a răspândit vestea despre moartea lui Cobain, foarte puțini au fost surprinși. Acesta era, la urma urmelor, omul care înregistrase melodia „I Hate Myself and Want To Die” („Mă urăsc și vreau să mor”). Ca lider al trupei Nirvana, poate cea mai importantă trupă a anilor 1990, el a fost continuu vânat de presă. Încercările lui anterioare de sinucidere fuseseră probleme de importanță publică. Nota găsită lângă corpul lui Cobain nu a lăsat prea mult loc interpretărilor: „Mai bine ard decât să mă sting încet”. Totuși, moartea sa a generat o mică industrie de teorii ale conspirației. Cine l-a ucis pe Kurt Cobain?

Într-un anumit sens, răspunsul este evident. Kurt Cobain l-a ucis pe Kurt Cobain. Totuși, el a fost și o victimă. A fost victima unei idei false – ideea de contracultură. În timp ce el se vedea ca un rocker punk, ca un om implicat în crearea muzicii „alternative”, discurile lui se vindeau în milioane de exemplare. În mare parte grație lui Cobain, muzica numită „hardcore” a fost rebranduită și vândută maselor ca muzică „grunge”. Dar, în loc să fie motiv de mândrie, această popularitate era pentru el o constantă sursă de rușine. Îi hrănea temerile cele mai ascunse, care îi suflau că „a trădat” scena și a devenit „mainstream”.

După ce al doilea album al formației Nirvana, *Nevermind*, a început să-l depășească în vânzări pe Michael Jackson, trupa a făcut eforturi concertate pentru a pierde fani. Următorul album, *In Utero*, a fost compus cu intenția evidentă de a fi dificil, inaccesibil. Dar efortul a eșuat. Albumul a urcat pe locul 1 în topul Billboard.

Cobain nu a reușit niciodată să împace angajamentul lui față de muzica alternativă cu succesul trupei Nirvana. În final, suicidul a fost o cale de a ieși din impas.

Mai bine să se oprească acum, înainte ca ultima urmă de integritate să dispară, și să evite astfel trădarea totală. În acest fel, putea să rămână la convingerile lui, cum că „punk rock este libertate”. Lucrul la care nu s-a gândit a fost că, poate, totul nu este decât o iluzie; că nu există muzică alternativă și mainstream, nici relație între muzică și libertate, nici trădare; că sunt doar oameni care fac muzică și oameni care o ascultă. Iar dacă faci muzică bună, oamenii vor dori să o asculte.

Cum s-a născut ideea aceasta de „alternativă”? Ideea conform căreia trebuie să fii nepopular pentru a fi autentic?

Cobain era un absolvent a ceea ce el numea „Punk Rock 101”, școala vieții. Mare parte din ethosul punk era bazat pe respingerea a tot ceea ce reprezentau hipioții. Dacă ei ascultau trupa Lovin’ Spoonful, noi, punkiștii, ascultam Grievous Bodily Harm. Ei îi aveau pe Rolling Stones, noi aveam Violent Femmes, Circle Jerks și Dead on Arrival. Dacă ei aveau părul lung, noi aveam creastă. Dacă ei purtau sandale, noi purtam bocanci de armată. Dacă ei cultivau *satyagraha*, rezistența non-violentă, noi practicam acțiunea directă. Noi eram „ne-hippie”.

De unde toată această animozitate față de hipioți? Nu era din cauză că erau prea radicali. Ba din contră, nu erau destul de radicali. Trădaseră. Erău, așa cum spunea Cobain, „hippiecriți”. Un film precum *The Big Chill* („Marea Răceală”) îți spunea tot ce aveai nevoie să știi. Hipioții deveniseră corporatiști. „Aș purta un tricou înflorat ca hipioții doar dacă ar fi înmuiați în sângele lui Jerry Garcia”, îi plăcea lui Cobain să spună.

La începutul anilor '80, rock-and-rollul se transformase într-o bulă de aer, o palidă imitație a ceea ce fusese înainte. Devenise arena rock. Revista *Rolling Stone* se transformase într-o fițuică corporatistă mulțumită de sine, dedicată vânzării albumelor de nimic. Ne putem imagina jena lui Cobain în momentul în care a fost solicitat să apară pe coperta revistei *Rolling Stone*. Iată compromisul său: a pozat într-un tricou pe care se putea citi: „Revistele rock corporatiste tot nașpa sunt”. Făcând asta, Cobain încerca să se convingă că nu trădează cauza, ci, pur și simplu, acționează sub acoperire: „Putem poza precum dușmanul ca să ne infiltrăm în mecanica sistemului și să-i declanșăm căderea din interior. Să sabotăm imperiul prefăcându-ne că intrăm în jocul lui, să ne compromitem atât cât să-l facem să se demaște. Și în curând tâmpiții aștia macho, păroși, transpirați și sexiști se vor scufunda într-o mare de lame de ras și spermă, venită din răzvrătirea propriilor copii, umplând Wall Street-ul cu dejectie revoluționară.”

Ce se poate observa aici este că, în timp ce Cobain și noi, ceilalți punkeri, respingeam majoritatea ideilor care proveneau din contracultura hippie, exista un element al mișcării pe care îl înghițeam cu tot cu cârlig, ață și plumb. Aceasta era însăși ideea de contracultură. Cu alte cuvinte, ne vedeam făcând exact același lucru pe

care credeau hipioții că-l fac. Diferența, gândeam noi, era că, spre deosebire de ei, *noi* nu aveam să ne vindem. Noi aveam să facem lucrurile cum trebuie.

Unele mituri nu dispar niciodată. Se poate vedea același ciclu repetându-se în hip-hop. Ideea de contracultură ia aici forma unei viziuni romantice a vieții de ghetou și a culturii de gang. Raperii de succes trebuie să lupte din răspuțeri pentru a-și păstra crezul străzii, pentru a „rămâne adevărați”. Adună arme, fac închiisoare, ajung chiar să fie împușcați, doar pentru a demonstra că nu sunt „gangsteri de studio”. Așa că, pe lângă punkeri și hipioți morți, avem un panteon de raperi morți, în continuă creștere. Lumea vorbește despre „asasinarea” lui Tupac Shakur, ca și cum el ar fi fost cu adevărat o amenințare la adresa sistemului. Eminem afirmă că arestarea lui pentru posesie ilegală de arme a fost de natură „politică”, menită să-l scoată de pe străzi. Același lucru se repetă la nesfârșit.

Aceste lucruri n-ar fi atât de importante dacă s-ar limita la lumea muzicii. Din nefericire, ideea de contracultură a pătruns atât de adânc în felul nostru de a înțelege societatea, încât influențează fiecare aspect al vieții sociale și politice. Și, cel mai important, a devenit șablonul conceptual al tuturor politicilor de stânga. Contracultura a înlocuit aproape complet socialismul ca bază a gândirii politice radicale. Așa că, dacă contracultura este un mit, atunci este un mit care a indus în eroare un număr imens de oameni, cu consecințe politice incalculabile.

II

Ideea că artiștii trebuie să ia poziție împotriva societății dominante nu este tocmai nouă. Ea își are originile în romantismul secolului al XVIII-lea, o mișcare ce a continuat să domine imaginația artistică de-a lungul secolului al XIX-lea. Cea mai înaltă expresie și cel mai mare succes comercial și le-a găsit în opera lui Giacomo Puccini *La Bohème*, o celebrare a stilului de viață „boem”, alternativ, din Paris. În acele zile, artiștii „adevărați” trebuiau să moară de ftizie (adică tuberculoză), nu de supradoze de heroină sau împușcați dintr-o mașină în mișcare. Dar ați prins ideea.

Cheia pentru înțelegerea romantismului timpuriu stă în aprecierea puternicului impact pe care descoperirea Lumii Noi, în mod special a Insulelor din Pacific, l-a avut asupra conștiinței europene. Înainte de aceste contacte, europenii credeau că omenirea a trăit, de-a lungul întregii istorii, în clase sociale organizate ierarhic. Regalitatea, aristocrația și clasa dominantă făceau pur și simplu parte din ordinea naturală. În secolul al XIII-lea, Thomas d’Aquino a sintetizat în scrierile sale învățăturile vremii:

Tot ceea ce se întâmplă în natură este bun, deoarece natura face totdeauna ceea ce este mai bine. Forma comună de guvernare în natură este cârmuirea Unuia.

Dacă ne gândim la părțile corpului, observăm că există o singură parte ce le mișcă pe celelalte, și anume inima. Dacă ne gândim la suflet, descoperim o singură facultate ce le conduce pe celelalte – rațiunea. Aceeași regulă se aplică albinelor, care au o singură regină, și universului ca întreg, care are un singur Dumnezeu, care a creat și guvernează toate lucrurile. Toate acestea nu sunt lipsite de motiv, cât timp pluralitatea derivă din unitate. De vreme ce produsele artei imită lucrările naturii, iar arta se apropie cu atât mai mult de perfecțiune cu cât se aseamănă mai mult cu lucrările naturii, cea mai bună guvernare pentru oameni este, în mod necesar, guvernarea Unuia.

Cinci sute de ani mai târziu, Jean-Jacques Rousseau încuviința prima frază a pasajului – că tot ce este în natură este bun –, dar dezaproba toate celelalte idei. Grație descoperirii Lumii Noi, gânditori ca Rousseau știau că există oameni care trăiesc în afara unei ierarhii sociale, fără monarhie sau aristocrație latifundiară și câteodată fără așezăminte sau orașe. Nu a durat prea mult ca să se ajungă la concluzia că aceasta era, de fapt, condiția naturală a omenirii și că majoritatea civilizațiilor, cu ierarhiile lor sociale elaborate și cu sistemul lor de privilegii, reprezentau o deformare teribilă a ordinii naturale.

Astfel, Rousseau a concluzionat că toată societatea era o mare fraudă, un sistem bazat pe exploatarea celor slabi de către cei puternici. Apariția civilizației, argumenta el, „a adus noi lanțuri celor slabi și noi puteri celor bogați, distrugând iremediabil libertatea naturală, stabilind pentru totdeauna legea proprietății și a inegalității, transformând uzurparea într-un drept irevocabil, supunând de aici înainte, spre folosul câtorva inși ambițioși, întreaga rasă umană la muncă, servilism și mizerie.”

Cât timp au continuat acuzațiile furtunoase la adresa societății, acest argument a rămas esențial. După ce a citit lucrarea, Voltaire i-a scris lui Rousseau: „Am primit noua ta carte împotriva rasei umane și îți mulțumesc. Niciodată nu a mai fost folosită atâta înțelepciune pentru a arăta că suntem toți stupizi. Îți dorești, citindu-ți cartea, să mergi în patru labe. Dar, pentru că am pierdut acest obicei de mai bine de șaiszeci de ani, simt, din nefericire, imposibilitatea de a-l relua. Nici nu aş putea să pornesc în căutarea sălbaticilor din Canada, fiindcă boala ce mă macină necesită un doctor european.”

Totuși, în ciuda anvergurii afirmațiilor sale, intenția lui Rousseau nu era să condamne „rasa umană” sau să recomande întoarcerea la sălbăticie. După cum arată opera sa asupra contractului social, el nu se împotriva ordinii sociale în sine sau domniei legii. Se opunea formei ierarhice specifice pe care o luase această ordine în propria societate. Pervertirea ordinii naturale într-o dominație de clasă era cea care-l înfuria.

Cu alte cuvinte, în ciuda amplitudinii acuzațiilor sale, critica lui Rousseau se îndrepta împotriva unei clase specifice de dușmani: aristocrația. În plus, el privea majoritatea populației – masele – ca pe un aliat natural în această luptă. Mișcările sociale inspirate de ideile sale, inclusiv Revoluția Franceză, nu au fost răscoale anarhice împotriva societății în general. Aveau ca țintă specifică clasa conducătoare. (Acesta este motivul pentru care, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, aproape toată aristocrația franceză pierise sau se ascundea.)

Nici anarhiștii secolului al XIX-lea nu erau într-adevăr anarhiști în sensul modern al termenului. Nu se opuneau ordinii sociale, nici nu erau individualiști. În cele mai multe cazuri, nici măcar nu voiau să distrugă statul. Se opuneau doar măsurilor coercitive impuse de ordinea socială și militarismului statelor naționale de la începutul modernității europene. Manifestul lui Mihail Bakunin „Catehismul unui revoluționar”, unul dintre documentele fondatoare ale anarhismului politic, nu reclamă nimic mai radical decât federalismul voluntar ca principiu al organizării naționale, alături de sufragiul universal pentru ambele sexe. De altfel, Bakunin, faimosul anarhist, a fost printre primii care au cerut crearea „Statelor Unite ale Europei”.

Așa că, în timp ce societatea era condamnată ca un joc măsluit, nimeni nu avea dubii despre cine aranjase jocul și împotriva cui. Obiectivul radicalilor politici și al gânditorilor din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea nu era să elimine jocul, ci să netezească câmpul de joc. Prin urmare, politicile radicale în perioada modernă timpurie au avut un copleșitor caracter populist. Scopul era ca oamenii să se întoarcă împotriva conducătorilor.

Dar în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, politicile radicale s-au modificat semnificativ față de modelul inițial. În loc ca masele să fie tratate ca un aliat, poporul a început să fie privit, tot mai mult, cu suspiciune. Curând, poporul – adică societatea „mainstream” – a ajuns să fie privit ca o problemă, și nu ca fiind soluția. Dacă marii filosofi ai Iluminismului blamaseră „obedița” drept o înclinație slugarnică ce favoriza tirania, radicalii au început să vadă în „conformism” un viciu mult mai mare. Povestea acestei remarcabile răsturnări oferă cheia pentru a înțelege originile mitului contraculturii.

II

Odată cu așa-zisele revoluții burgheze din secolul al XVIII-lea, a început eliminarea treptată a privilegiilor aristocratice din Europa și, mai ales, din Statele Unite. Dar, în loc să fie abolită total dominația de clasă, efectul acestor revoluții a fost în primul rând acela că a înlocuit o clasă conducătoare cu alta. Așa că, în loc să existe țărani conduși de aristocrația ce stăpânea pământurile, masele au fost transformate